

Landschap+
Erfgoed Utrecht

Het is jouw wereld

WERKPLAN
2025

Inhoud

H1

Werkplan Erfgoed 2025 > P3

Doel 1

Bekend maken Utrechts erfgoed

Doel 2

Netwerk onderhouden

Doel 3

Netwerk ondersteunen

H2

Werkplan Erfgoededucatie 2025 > P15

Doel 1 Erfgoededucatie

H3

Werkplan natuur & landschap 2025 > P21

Doel 1

Toegankelijkheid en
beleefbaarheid natuur
en landschap vergroten

Doel 2

Vergroten betrokkenheid
bij natuur

Doel 3

Samenwerking rond
vrijwilligers

Bijlagen

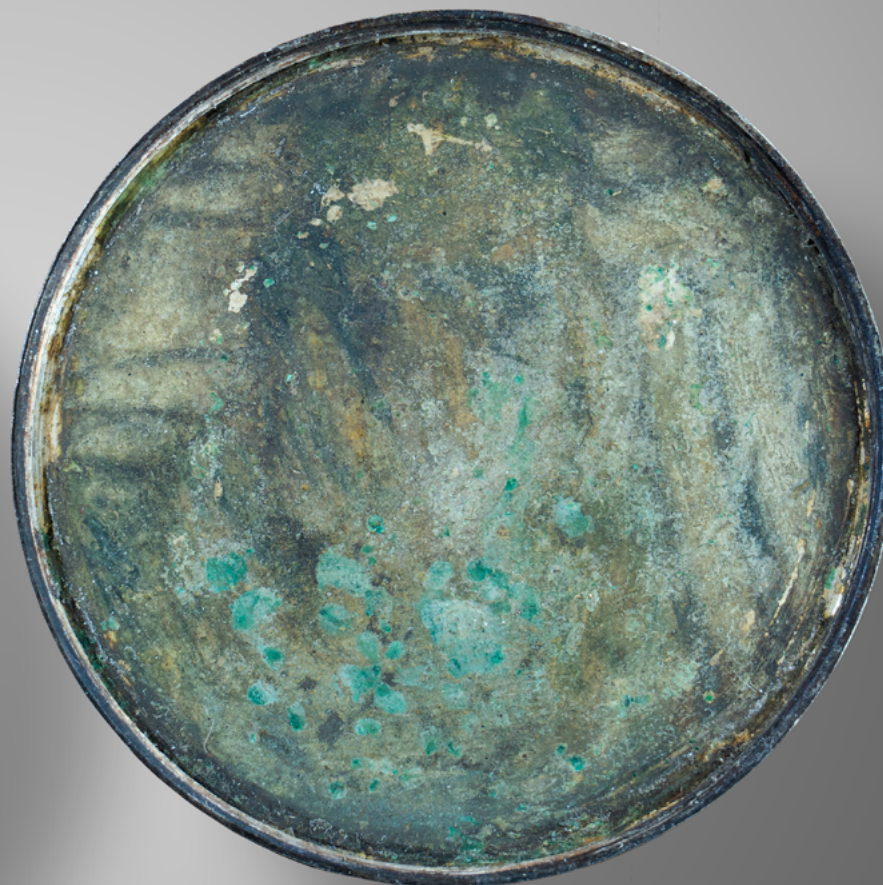
Begroting erfgoed 2025

Begroting erfgoededucatie 2025

Begroting natuur & landschap 2025

Werkplan Erfgoed 2025

1

DOEL 1:

Bekend maken Utrechts erfgoed

Inwoners en bezoekers van onze provincie bewust maken van ons erfgoed, zodat zij zich betrokken voelen en de verhalen over het erfgoed willen doorgeven.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (A)

Een groeiende groep inwoners en bezoekers leert het (nieuwe) verhaal van Utrecht kennen via de verhalenwebsite, waardoor zij zich meer verbonden voelen met hun omgeving. Ze lezen korte berichten, langere verhalen, bekijken video's en laten zich inspireren voor uitstapjes, zoals wandelingen in het landschap. Daarnaast dragen zij, individueel of in georganiseerd verband, actief bij aan Het verhaal van Utrecht. Utrechtse erfgoedorganisaties en erfgoedgemeenschappen beschouwen zichzelf als participanten in dit verhaal. Ze denken mee over de inhoudelijke koers, thema's en gezamenlijke campagnes, waarbij de verhalen op een integrale, toegankelijke en inclusieve manier vanuit meerdere perspectieven worden belicht en onder de aandacht gebracht.

Hoe meten we dat?

- In 2025 wordt de nieuwe website Het verhaal van Utrecht gelanceerd.
- De website trekt in 2025 25 procent meer bezoekers dan UtrechtAltijd.nl in 2024.
- Voor de gasthoofdredacteurschappen wordt actief geworven onder doelgroepen die ondervertegenwoordigd zijn. De redactieraad wordt gevraagd mee te denken

over de vraag hoe Het verhaal van Utrecht meer divers, toegankelijk en inclusief te maken.

- Eind 2025 is de website ingericht volgens de standaarden van Netwerk Digitaal Erfgoed waardoor verhalen – waaronder video, podcasts en collecties – breder toegankelijk worden en nieuwe toepassingen mogelijk worden gemaakt.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (B)

Door middel van publieksgerichte acties, participatie en het delen van verhalen over archeologische vondsten en ontdekkingen in de provincie Utrecht, voelen veel inwoners zich nauw verbonden met de geschiedenis en het erfgoed in hun omgeving. Dit versterkt niet alleen het gemeenschapsgevoel en het begrip voor archeologisch onderzoek, maar bevordert ook het draagvlak ervoor. Daarnaast draagt het bij aan een grotere zichtbaarheid van archeologie en vergroot het de kennis en interesse in het archeologisch erfgoed van de provincie Utrecht.

Hoe meten we dat?

- Archeologische vondsten en ontdekkingen kunnen rekenen op een grote populariteit onder het publiek en zijn ook in 2025 een prominent onderdeel van Het verhaal van Utrecht.
- Minimaal 6 verhalen over archeologische vondsten en ontdekkingen worden gedeeld via Het verhaal van Utrecht.

In het nieuwe cultuur- en erfgoedprogramma Verbindende cultuur en inspirerend erfgoed: toekomstbestendig en voor iedereen beschrijft de provincie Utrecht haar beleidsdoelen voor de periode 2025-2028. Als partnerorganisatie van de provincie geeft Landschap Erfgoed Utrecht mede uitvoering aan deze provinciale beleidsdoelen.

In dit werkplan beschrijven we achtereenvolgens; de maatschappelijke impact die we bereiken, de manier waarop we dit meten en monitoren en welke concrete activiteiten we daarvoor in 2025 uitvoeren. We doen dit aan de hand van vier doelen uit het nieuwe cultuur- en erfgoedprogramma:

- bekend maken van het Utrechtse erfgoed
- netwerk onderhouden
- netwerk ondersteunen
- erfgoededucatie ([hoofdstuk 2](#))

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (C)

Door de Klompenpaden te integreren in Het verhaal van Utrecht maken meer mensen tijdens het wandelen op een laagdrempelige manier kennis met het erfgoed (en het cultuurlandschap).

Hoe meten we dat?

- Klompenpaden krijgen in 2025 een prominente plek in Het verhaal van Utrecht met achtergrondverhalen over (immaterieel) erfgoed, lokale geschiedenis, erfgoedorganisaties, monumenten en musea langs de routes.
- Landschap Erfgoed Utrecht promoot Klompenpaden als unieke gelegenheid te wandelen in Het verhaal van Utrecht.
- Informatieborden, routebeschrijvingen, folders, de website en de app maken de wandelaar bekend met het erfgoed langs de route.

Activiteiten 2025

A Verhaal van Utrecht

Het verhaal van Utrecht is een van de belangrijkste middelen van Landschap Erfgoed Utrecht om inwoners en bezoekers van de provincie Utrecht zich meer verbonden te laten voelen met hun woon- en leefomgeving. Tegelijk draagt het bij aan een vitale erfgoedsector: hier vertellen alle erfgoedorganisaties samen het Utrechtse geschiedenisverhaal en kunnen zij bezienswaardigheden en activiteiten onder de aandacht brengen.

Het verhaal van Utrecht markeert een nieuw hoofdstuk in de erfgoedbenadering van de provincie, met een nadruk op meerstemmigheid en flexibele waardering van erfgoed. Het vervangt de eerdere erfgoedportal UtrechtAltijd. Door middel van Linked Open Data koppelt het platform verhalen, collecties, thema's en historische activiteiten, waardoor nieuwe perspectieven ontstaan en met name kleinere instellingen hulp krijgen bij hun digitaliseringsopgaven.

Het platform functioneert als etalage voor het Utrechtse erfgoed, waarbij grotere en kleinere instellingen bijdragen aan Het verhaal van Utrecht. Hierdoor ontstaat een breed, toegankelijk verhalenplatform waar de geschiedenis van de provincie Utrecht vanuit diverse invalshoeken wordt belicht en gewaardeerd.

Het platform biedt inwoners van Utrecht de mogelijkheid om zich te verbinden met de geschiedenis van hun eigen buurt, historische uitjes te plannen en erfgoedverhalen te ontdekken. Toeristen kunnen hier informatie vinden over de belangrijkste elementen van de Utrechtse geschiedenis en bijbehorende musea.

Door digitale collecties en verhalen van verschillende erf-

goedinstellingen te koppelen, maakt Het verhaal van Utrecht grote stappen in de digitalisering van erfgoed. Dit vergroot de toegankelijkheid en zorgt ervoor dat het erfgoed nog beter gewaardeerd, beleefd en verteld kan worden. Daarnaast moedigt het platform actief betrokkenheid aan, door inwoners aan te sporen zelf verhalen te delen, een museum te bezoeken, het landschap te bewandelen of deel te nemen aan activiteiten van lokale historische verenigingen.

A.1 Ontwikkeling Utrechtse verhaallijnen

Binnen Het verhaal van Utrecht wordt gewerkt aan een nieuwe structuur waarin verhalen op een integrale, toegankelijke en inclusieve manier vanuit meerdere perspectieven verteld, beleefd en begrepen kunnen worden. Deze matrix omvat bijvoorbeeld gemeenten, regio's, tijdvakken, canonvensters en erfgoedthema's. Hierbij is er ook aandacht voor de actualisatie van de Utrechtse canon. In 2025 - 2026 willen we deze matrix voltooien (bekend maken).

A.2 Participatief platform, schrijfteam en redactieraad

Binnen Het verhaal van Utrecht wordt gewerkt aan de opzet en ontwikkeling van een participatief platform van erfgoedorganisaties, een schrijfteam van vrijwilligers en een redactieraad met samenwerkingspartners zoals Het Provinciaal Archief en Vereniging Oud-Utrecht. In 2025 willen we dit voltooien (operationaliseren).

A.3 Nieuwe functies, thema's en campagnes

Het verhaal van Utrecht wordt uitgebreid met nieuwe multimediale middelen zoals video's, podcasts, meertalige edities en interactieve kaarten. In combinatie met bepaalde (erfgoed)thema's en campagnes biedt dit de mogelijkheid om een groter en breder publiek te bereiken, zoals jongeren, recreanten en toeristen. Hierbij werken we samen met partners als Het Utrechts Archief en Universiteit Utrecht,

maar ook met DMO's. Ook sluiten we aan op actualiteiten zoals de herdenking van de Stichtse Landbrief, Open Monumentendag, Maand van de Geschiedenis, Nationale Archeologiedagen, Jaar van de Archeologie en Nacht van de Utrechtse Geschiedenis. In 2025 willen we hiervoor de (technische) basis leggen.

Het verhaal van Utrecht richt zich ook op het digitaal verbinden, behouden en integraal ontsluiten van erfgoedcollecties, waardoor nieuwe verhalen en toepassingen mogelijk worden gemaakt op het gebied van recreatie, educatie, onderzoek, enzovoort. Dit gebeurt in participatie met de Utrechtse erfgoedsector volgens de nationale standaarden van Netwerk Digitaal Erfgoed (zoals LOD, PID, IIF en thesauri). Op deze manier ondersteunt Het verhaal van Utrecht de erfgoedsector effectiever, participatiever en integraler. In 2025 willen we hiervoor de (technische) basis leggen.

A.4 Verhalen: webredactie, socials en nieuwsbrieven

De basis van Het verhaal van Utrecht bestaat uit het werk van een goede webredactie, die verhalen in participatieve zin ophaalt en creëert, op aantrekkelijke wijze redigeert en onder de brede aandacht van het publiek brengt via onder meer social media en nieuwsbrieven. De 'verhalen' zijn in brede zin op te vatten, hieronder vallen bijvoorbeeld ook filmpjes, collecties, podcasts, etc.

B Publieksarcheologie

Archeologie gaat over 99% van de menselijke geschiedenis, over een tijd dat er geen of weinig geschreven bronnen waren. Archeologische vondsten en ontdekkingen hebben ook een bijzondere eigenschap: ze prikkelen niet alleen de nieuwsgierigheid, maar beantwoorden ook de vraag wie we zijn en waar we vandaan komen. Archeologie is kortom een van de meest krachtige manieren om het gedeeld verleden te ontsluiten: het vormt dan ook het fundament van Het verhaal van Utrecht.

Publieksarcheologie is een onderdeel binnen de archeologie dat zich richt op het betrekken van het brede publiek bij archeologisch onderzoek, erfgoedbeheer en erfgoedbeleving. Door beleving en actieve participatie van archeologie wordt niet alleen de nieuwsgierigheid geprikkeld en gemeenschapszin gecreëerd. Ook draagt dit bij aan draagvlak voor de archeologie en het archeologisch erfgoed. Dit doet Landschap Erfgoed Utrecht onder meer door verhalen over vondsten en ontdekkingen op te halen en te delen, door advies te geven over archeologische tentoonstellingen en hoe jongeren kunnen worden betrokken bij archeologisch onderzoek.

Een belangrijk aandachtspunt hierbij is het vergroten van de zichtbaarheid van de archeologie in de provincie Utrecht. Hiervoor ondersteunen en stimuleren we het erfgoedveld (waaronder musea, ArcheoHotspots, AWN-afdelingen, gemeenten) in de provincie Utrecht tijdens onder meer de Nationale Archeologiedagen, archeologische tentoonstellingen, etc.

B.1 Advies tentoonstellingen en ondersteuning publieksactiviteiten

Het verstrekken van advies over de ontwikkeling van archeologische tentoonstellingen en ondersteuning van publieksactiviteiten. Dit draagt bij aan het vergroten van de zichtbaarheid en beleving van archeologisch erfgoed bij het brede publiek.

B.2 Archeologieverhalen en vondstverhalen

Het ophalen en delen van archeologische vondsten en ontdekkingen binnen het platform Het Verhaal van Utrecht. Dit helpt bij het vergroten van de kennis en interesse in het archeologisch erfgoed in de provincie Utrecht.

B.3 Coördinatie en stimulering Nationale Archeologiedagen

Het ondersteunen en stimuleren van de deelname van verschillende erfgoedinstellingen en organisaties in de provincie Utrecht aan de Nationale Archeologiedagen in 2025. Dit omvat coördinatie en promotie om de zichtbaarheid en betrokkenheid bij archeologie te vergroten.

B.4 Jaar van de Archeologie

Het bieden van advies, ondersteuning en samenwerking in de erfgoedsector om archeologisch erfgoed tijdens het Jaar van de Archeologie in 2025. Dit bevordert de kennis en interesse in het archeologisch erfgoed van de provincie Utrecht.

C Klompenpaden

Klompenpaden leiden de wandelaar langs historische plekken als kastelen, buitenplaatsen, landerijen, het agrarische buitengebied en bijzondere natuurgebieden in de provincie Utrecht. De populariteit van de Klompenpaden is in haar ruim twintig jaarig bestaan alleen maar toegenomen. Elk jaar weten 200.000 wandelaars de weg naar de paden te vinden, mede dankzij de populaire website, uitgekiende sociale media-strategie, de speciale Klompenpaden-app en routefolders die verkrijgbaar zijn langs de routes. De Klompenpaden maken deel uit van het provinciale wandelknooppunten netwerk, waardoor het bereik ook via die weg vergroot wordt.

In de Klompenpaden komen erfgoed en landschap op een natuurlijke wijze samen. In het werkplan Natuur & Landschap worden de natuur- en landschapsaspecten beschreven ([hoofdstuk 3](#)).

C.1 In 2025 wordt Het verhaal van Utrecht gelinkt aan de Klompenpadwandelingen.

Hierdoor worden de historische gebeurtenissen, groen erfgoed, gebouwd erfgoed en archeologisch erfgoed, buitenplaatsen, streekmusea, forten en verhalen verbonden aan de wandelingen en het landschap. Zo worden mensen nog meer uitgenodigd hun woonomgeving te ontdekken en hun blik te verruimen.

DOEL 2:

Netwerk onderhouden

Samen zorgen voor erfgoed, bijdragen aan kennis erover en het beleefbaar maken van het erfgoed.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (A)

Ondersteuning van regionale en lokale erfgoedorganisaties en -gemeenschappen draagt bij aan een vitale, verbonden erfgoedsector in de provincie Utrecht. Door samenwerking en kennisdeling te stimuleren, draagt deze ondersteuning bij aan een duurzaam beheer en behoud van het erfgoed, terwijl het ook de betrokkenheid en participatie van lokale gemeenschappen bevordert.

Hoe meten we dat?

- Met 10 nieuwe erfgoedorganisaties/gemeenschappen die actief zijn in de provincie Utrecht is kennisgemaakt en zijn behoeften opgehaald.
- Per jaar geven we minimaal twee doelgroepen specifieke aandacht.
- Landschap Erfgoed Utrecht helpt in 2025 met advies en samenwerking mee aan zowel de continuïteit van bestaande als de totstandkoming van 1 nieuwe ArcheoHotspot in de provincie Utrecht.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (B)

Door het organiseren van evenementen en netwerkbijeenkomsten versterkt Landschap Erfgoed Utrecht de erfgoedsector. Deze bijeenkomsten bevorderen samenwerking, kennisdeling en inspiratie tussen erfgoedorganisaties, professionals en vrijwilligers, en zorgen voor blijvende netwerkcontacten. Daarnaast vergroten ze de betrokkenheid van erfgoedvrijwilligers en het bewustzijn van het belang van erfgoedbehoud, -beheer en -beleving.

Hoe meten we dat?

- In 2025 worden 4 netwerkbijeenkomsten, 1 Erfgoeddag en 1 PAN event in participatieve vorm georganiseerd.
- In 2025 worden meerdere Bijzondere Buitendagen georganiseerd.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (C)

Door ondersteuning van het interprovinciale Limes netwerk en het netwerk Romeinse Limes Utrecht worden vrijwilligers en Limeslocaties ondersteund en worden bewoners en bezoekers van de provincie Utrecht bewust gemaakt en betrokken bij het Romeinse (Limes) erfgoed en de bijbehorende verhalen.

Hoe meten we dat?

- In 2025 worden twee netwerkbijeenkomsten georganiseerd en nieuws, kennis en ervaring uitgewisseld. Musea en bezoeklocaties voelen zich ondersteund in hun activiteiten.

Activiteiten 2025

A Erfgoedvrijwilligers en participatie

Van oudsher ondersteunt Landschap Erfgoed Utrecht institutionele netwerken zoals musea, historische verenigingen, archieven, archeologie en buitenplaatsen. De laatste jaren is het erfgoed in transitie door meerdere gelijktijdige ontwikkelingen: demografische en sociale veranderingen, digitalisering en nieuwe wet- en regelgeving (zoals de Omgevingswet en het Faro-verdrag). Hierdoor wordt steeds vaker een beroep gedaan op andere typen kennis, expertise en advies, bijvoorbeeld op het gebied van digitalisering. Ook komen we in contact met nieuwe netwerken en individuen, bijvoorbeeld op het gebied van funerair en immaterieel erfgoed.

Daarnaast hebben onze *citizen science*-projecten Erfgoed Gezocht en Scars of War aangetoond dat we andere mensen en organisaties kunnen bereiken, inspireren en betrekken. De nationale ondertekening van het Faro-verdrag heeft de transitie van het erfgoed verder versneld. Dit verdrag erkent erfgoed als een maatschappelijke waarde, een mensenrecht op betrokkenheid en deelname, en democratiseert het erfgoed. Sinds 2024 maken we met projectsubsidies van het ministerie van OCW werk van erfgoedparticipatiecoaching, wat ons blikveld en bereik, onder andere op het gebied van immaterieel erfgoed, verbreedt. Dit vergroot onze impact in het erfgoedveld en draagt bij aan een vitale, verbonden erfgoedsector.

A.1 Erfgoedgemeenschappen

We onderhouden contacten met bestaande erfgoednetwerken en maken kennis met nieuwe: In samenwerking met de provinciale erfgoedinstellingen (OPEN) en organisaties als het Kennis Centrum Immaterieel Erfgoed Nederland (Kien) richten we ons op meer diverse erfgoedgemeenschappen

in de provincie Utrecht. Denk aan oude ambachten, maar ook organisaties die belang hechten aan het doorgeven van bijvoorbeeld bepaalde tradities.

A.2 Nieuwe doelgroepen en erfgoedthema's

We richten ons de komende jaren op nieuwe doelgroepen en erfgoedthema's. Denk qua doelgroepen aan jongeren, mensen met een bepaalde culturele achtergrond of recreanten/toeristen. Per jaar geven we minimaal twee doelgroepen specifieke aandacht en leggen contacten met de ermee verbonden netwerken.

A.3 Pyramide van Austerlitz (matchingsproject)

De Pyramide van Austerlitz is een van de meest in het oog springende erfgoedmonumenten in de provincie Utrecht en markeert de Franse tijd (1795-1813). De Pyramide ontvangt ruim 40.000 bezoekers per jaar. De openstelling van het monument en het bijbehorende bezoekerscentrum gebeurt vrijwel geheel dankzij de inzet van vrijwilligers. Landschap Erfgoed Utrecht is sinds jaar en dag verantwoordelijk voor het operationeel management, waarbij de vrijwilligerscoördinatie en -ondersteuning belangrijke punten van aandacht zijn. In het afgelopen jaar is veel geïnvesteerd in het werven van nieuwe vrijwilligers; die opgave blijft voor het komende jaar relevant. Daarnaast willen we in 2025 enkele verhalen van de Franse tijd, met als centraal punt de Pyramide, uitdiepen en bekend maken aan een grotere doelgroep. We willen dit doen in samenwerking met relevante organisaties -zowel lokaal als landelijk- als musea, historische verenigingen, defensie en de RCE.

A.4 Werving, vrijwilligersplatform, CRM

Het landschap en erfgoed in de provincie Utrecht valt en staat bij de inzet van duizenden vrijwilligers. In de afgelopen beleidsperiode ontwikkelden we een vrijwilligersplatform waarmee we onder meer vraag en aanbod rond vrijwilligers-

werk bij elkaar brachten. Ook ontwikkelden we een speciale customer relationship management-tool (CRM) die verweven is met onze gerichte publiekscampagnes op sociale media, de LEU-website, onze nieuwsbrieven en andere vormen van (gepersonaliseerde) communicatie - zoals automatische aanmelding en berichtgeving rond deelname bijeenkomsten en events. Zowel het vrijwilligersplatform als het CRM vormen het kloppend hart van onze omgang met duizenden vrijwilligers- en netwerkcontacten. Doel 2025: het technisch en functioneel onderhouden en waar mogelijk verbeteren van het CRM.

A.5 Erfgoedvrijwilliger.nl

In OPEN-verband werken we samen aan de landelijke website erfgoedvrijwilliger.nl. Hiermee brengen we vraag en aanbod rond erfgoed gerelateerd vrijwilligerswerk bij elkaar en bieden we Utrechtse erfgoedvrijwilligers digitaal cursusmateriaal aan. In 2025 versterken we de samenhang tussen onze website en erfgoedvrijwilliger.nl, en zorgen we onder meer via onze nieuwsbrieven voor betere communicatie en kennisdeling met onze erfgoednetwerken.

A.6 ArcheoHotspots (advies, support, samenwerking)

ArcheoHotspots zijn plekken waar inwoners uit de provincie Utrecht (gratis) kennis kunnen maken met archeologie. Bijvoorbeeld door het meehelpen met archeologisch onderzoek. De bezoekers komen zo letterlijk in contact met het verleden. Landschap Erfgoed Utrecht helpt in 2025 met advies en samenwerking mee aan zowel de continuïteit van bestaande als de totstandkoming van een nieuwe ArcheoHotspot in de provincie Utrecht. Op deze wijze versterken we het netwerk van musea (waar de ArcheoHotspots vaak deel van uitmaken) als archeologieverenigingen en -vrijwilligers.

B Evenementen en netwerkbijeenkomsten

Door de organisatie van evenementen en netwerkbijeenkomsten draagt Landschap Erfgoed Utrecht bij aan een vitale erfgoedsector. Netwerkenbijeenkomsten bevorderen de samenwerking, kennisdeling en uitwisseling van inspiratie tussen verschillende erfgoedorganisaties, professionals en vrijwilligers. Ook versterken ze de betrokkenheid van de erfgoedvrijwilligers en het bewustzijn van het belang van erfgoedbehoud, -beheer en -beleving.

B.1 Utrechtse Erfgoeddag

In de afgelopen beleidsperiode zijn we gestart met het organiseren van een jaarlijkse provinciale erfgoeddag, in samenwerking met Universiteit Utrecht. In de nieuwe beleidsperiode richten we deze netwerkdag voor professionals, vrijwilligers en overige geïnteresseerden specifiek op (de context van) Het verhaal van Utrecht. Waar mogelijk op participatieve wijze met betrokken erfgoedorganisaties die samen met ons het verhaal willen inkleuren. Op deze manier willen we sterker bijdragen aan een vitale erfgoedsector in de provincie.

B.2 Netwerkbijeenkomsten

Van oudsher organiseert Landschap Erfgoed Utrecht elk jaar een netwerkdag voor historische verenigingen, voor het archeologienetwerk en musea. In de komende beleidsperiode organiseren we waar mogelijk de netwerkbijeenkomsten integraler en participatiever. Bijvoorbeeld gericht op een regio, erfgoedthema of tijdvak. De behoeften, wensen en ideeën vanuit de netwerkcontacten zijn hierin leidend. In 2025 organiseren we vier netwerkbijeenkomsten.

B.3 PAN-event

Het jaarlijkse PAN-event (Portable Antiquities of the Netherlands) zijn sinds 2020 een groot succes in de provincie Utrecht en wordt sindsdien steeds meer nagevolgd in andere provincies. Het is een goed voorbeeld van een participatief georganiseerd evenement waar erfgoedvrijwilligers en erfgoedprofessionals kennismaken, kennis delen en samenwerken rond archeologisch vondstmateriaal en het in kaart brengen van de Utrechtse geschiedenis. In de nieuwe beleidsperiode gaan we hiermee verder en verkennen we in samenwerking met betrokken organisaties de mogelijkheid voor specifieke vondstcategorieën (zoals vuursteen) en/of tijdvakken of erfgoedthema's. In 2025 organiseren we één PAN-event.

B.4 Bijzondere Buitendagen

Tijdens de Bijzondere Buitendagen bieden we potentiële vrijwilligers de kans om kennis te maken met het beheer en herstel van groen erfgoed op unieke erfgoedlocaties. Deze locaties - zoals een buitenplaats, kasteel of fort - zijn doorgaans niet openbaar toegankelijk voor het publiek, wat deelname aan deze Bijzondere Buitendagen een exclusief tintje geeft.

De Bijzondere Buitendagen zijn ontwikkeld om geïnteresseerden op een vrijblijvende en laagdrempelige wijze kennis te laten maken met vrijwilligerswerk in de provincie Utrecht. Dit gebeurt onder deskundige leiding van een werkdagbegeleider zodat er veilig en met kennis van zaken gewerkt kan worden. Dit initiatief draagt bij aan het behoud en de verbetering van het lokale landschap en erfgoed, terwijl het tevens betrokkenheid en bewustzijn onder de deelnemers vergroot. In 2025 organiseren we meerdere buitendagen.

C Netwerk Romeinse Limes Utrecht / Nederlandse Limes Samenwerking

In samenwerking met de Nederlandse Limes Samenwerking (NLS) en de provinciale erfgoedhuizen van Zuid-Holland en Gelderland werkt Landschap Erfgoed Utrecht onder andere aan publieksbereik, erfgoededucatie en het ondersteunen van het interprovinciale Limes netwerk. De beoogde impact van dit netwerk is om bewoners (en bezoekers) van de provincie Utrecht bewust te maken van en te betrekken bij het Romeinse (Limes) erfgoed en de bijbehorende verhalen. Het netwerk bestaat uit erfgoedorganisaties en direct betrokkenen. Hierbij is het van belang om de samenwerking met de NLS op peil te houden en bij te dragen aan het creëren van draagvlak voor de UNESCO status van de Neder-Germaanse Limes.

Andere activiteiten zijn erfgoededucatie (ontwikkeling), publieksbereik (Het verhaal van Utrecht), beoordelen en toekennen van publieksgerichte subsidieaanvragen, bijdrage aan de verdere ontwikkeling van de NLS website, verbeteren van de kwaliteit van bestaande verhalen en presentaties, deelname aan bijeenkomsten als de jaarlijkse Limes Netwerkdag en de Limes kennisdagen voor vrijwilligers en signaleringsfunctie/meldpunt voor de algehele staat van onderhoud en publieksvoorzieningen van Limeslocaties. Tot slot organiseert Landschap Erfgoed Utrecht netwerkbijeenkomsten en ondersteunen, adviseren en stimuleren we erfgoedinstellingen en vrijwilligers op het gebied van de Limes en productontwikkeling – in lijn met het UNESCO interpretatieraamwerk. In de periode 2025-2027 is Landschap Erfgoed Utrecht penvoerder voor de interprovinciale samenwerking van de erfgoedinstellingen.

DOEL 3:

Netwerk ondersteunen

Samen zorgen voor erfgoed, bijdragen aan kennis erover en het beleefbaar maken van het erfgoed.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (A)

We ondersteunen Utrechtse erfgoedorganisaties in hun bijdrage aan het digitale geheugen van Utrecht en Het verhaal van Utrecht, door middel van verhalen, publicaties, collecties, podcasts en videomateriaal. Dit vergroot niet alleen de toegankelijkheid van het digitale erfgoed, maar brengt ook meer en diverse verhalen over de Utrechtse geschiedenis onder de aandacht. Daarnaast bevorderen we de samenwerking tussen erfgoedorganisaties en stimuleren we bewoners om de geschiedenis en het erfgoed van Utrecht te ontdekken, zowel digitaal als fysiek, bijvoorbeeld via wandelingen of museumbezoeken.

Hoe meten we dat?

- In 2025 wordt Het verhaal van Utrecht (voorheen utrechtaltijd) technisch doorontwikkeld waardoor het publiek nog makkelijker Utrechtse erfgoed informatie in samenhang kan vinden, beleven en gebruiken.
- Via digitaal erfgoedcoaching voelen Utrechtse erfgoedorganisaties zich ondersteund in hun digitale vraagstukken en digitaliseringsopgaven.
- Via de Datawerkplaats en de organisatie van minimaal 2 workshops en persoonlijke hulp voelen Utrechtse erfgoedorganisaties zich in praktische zin ondersteund bij het op orde brengen van hun digitale collectiedata.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (B)

Landschap Erfgoed Utrecht speelt een belangrijke rol in het stimuleren, organiseren en aanbieden van educatieve activiteiten voor mensen die zich inzetten voor het behoud, beheer en de beleving van erfgoed in de provincie Utrecht. Door deze ondersteuning draagt de organisatie bij aan het versterken van kennis en vaardigheden, en bevordert het de betrokkenheid van erfgoedprofessionals en vrijwilligers bij het duurzaam behoud van het provinciale erfgoed.

Hoe meten we dat?

- In 2025 worden de cursusbehoeften opgehaald, waardoor een relevant aanbod wordt gepland en aangeboden.
- In 2025 worden minimaal 6 educatieve activiteiten georganiseerd die aansluiten op de behoeften in de Utrechtse erfgoedsector.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (C)

Door intensievere interne en externe samenwerking en een centrale coördinatie van het vrijwilligerswerk, inclusief het verzamelen van kerncijfers en het bieden van inzicht, versterken we de impact van onze vrijwilligers. In de nieuwe beleidsperiode richten we ons op het verbeteren van ons ondersteunings- en opleidingsaanbod, het vergroten van kennis en vaardigheden van vrijwilligers, en op het bevorderen van diversiteit en inclusie. Daarnaast ontwikkelen we nieuwe tools en arrangementen om vraag en aanbod van vrijwilligerswerk beter op elkaar af te stemmen, wat bijdraagt aan een effectievere en duurzamere inzet van vrijwilligers.

C.1 Netwerkversterking Limes Utrecht

We versterken het provinciale Netwerk Romeinse Limes Utrecht op het vlak van uitwisseling en samenwerking. We organiseren hiertoe in samenwerking met de netwerkpartners in 2025 twee netwerkbijeenkomsten, dragen bij aan de nationale Limes netwerkdag en vergroten waar mogelijk het netwerk met geïnteresseerde erfgoedorganisaties en andere stakeholders. Tot slot wisselen we nieuws, kennis en ervaring uit met de NLS en de provinciale erfgoedinstellingen Erfgoed Gelderland en Erfgoedhuis Zuid-Holland.

C.2 Erfgoedparticipatie Limes Utrecht

Vanuit het kader van de Neder-Germaanse Limes ondersteunen we musea en bezoeklocaties. Denk daarbij aan het werven van vrijwilligers, het organiseren van of helpen bij cursussen en workshops, het adviseren over collectiebeheer en digitalisering, het deelnemen aan landelijke overlegorganisaties, het ophalen, maken en delen van Limes-gerelateerde verhalen, het delen van nieuws over tentoonstellingen en nieuwe ontdekkingen, etc. Deze ondersteuning is geen eenrichtingsverkeer, waar mogelijk doen we dit in nauwe samenwerking en vanuit een participatieve insteek. We zetten ons gezamenlijk in voor de Neder-Germaanse Limes.

Hoe meten we dat?

- In 2025 is er een curriculum en jaarkalender voor vrijwilligers met zowel fysiek als digitaal cursus- en ondersteuningsaanbod.
- Kern- en impactcijfers van vrijwilligerswerk in de provincie Utrecht zijn opgehaald en gedeeld.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (D)

Door het Meldpunt Archeologie worden opmerkelijke archeologische vondsten uit de provincie Utrecht onderzocht, beschreven en gepubliceerd. Hierdoor voelen de vindsters zich gewaardeerd, dragen de vondsten bij aan nieuwe kennisvorming van het verleden en kunnen inwoners van de provincie kennis nemen van de vondsten en bijbehorende verhalen.

Hoe meten we dat?

- Vondsten zijn geregistreerd in PAN en melders zijn geholpen en waarderen onze hulp in brede zin.
- Via de landelijke PAN-samenwerking wordt een goede invulling gegeven aan de erfgoedparticipatiepraktijk met vondstmelders. Vondsten worden effectief gedetermineerd en vondstcollecties worden duurzaam digitaal vastgelegd en ontsloten aan het publiek.
- Via samenwerking met musea/ArcheoHotspots is er een maandelijks, archeologisch spreekuur/middag.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (E)

Door het ondersteunde netwerk van de klompenpadenvrijwilligers blijven de paden onderhouden en in stand, waardoor veel inwoners de paden kunnen bewandelen, het landschap en erfgoed kunnen beleven en zich hierdoor meer verbonden voelen met hun omgeving.

Hoe meten we dat?

- In 2025 is het netwerk van klompenpadenvrijwilligers in stand gehouden via werving nieuwe vrijwilligers en voelen de vrijwilligers zich in brede zin ondersteund.

Activiteiten 2025

A Digitaal erfgoed

De digitale wereld biedt ongekende mogelijkheden om de verschillende onderdelen van Het verhaal van Utrecht bij elkaar te brengen en breed te delen met het publiek. Landschap Erfgoed Utrecht heeft de basis daarvoor al gelegd met het opzetten van Collectie Utrecht (2004) en haar opvolger het verhalenplatform UtrechtAltijd (2014). Op 1 oktober 2018 ondertekende Landschap Erfgoed Utrecht het Manifest van het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE): we onderschrijven de principes uit de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed en maken ons hard om digitaal erfgoed beter zichtbaar, bruikbaar en houdbaar te maken.

We helpen Utrechtse erfgoedorganisaties om zich aan te sluiten bij en bij te dragen aan het digitale geheugen van Utrecht en Het verhaal van Utrecht: via verhalen, publicaties, collecties, podcasts, videomateriaal, etc. Op deze manier krijgen mensen toegang tot dit digitale erfgoed en wordt de toegankelijkheid van erfgoed vergroot. Ook kunnen meer en meer diverse verhalen over de Utrechtse geschiedenis onder de aandacht worden gebracht. Tot slot gaat het óók om het verbinden van Utrechtse erfgoedorganisaties, het prikkelen van nieuwsgierigheid en het activeren van bewoners in de provincie Utrecht om de geschiedenis en het erfgoed te ontdekken: zowel digitaal als fysiek – bijvoorbeeld via een wandeling of museumbezoek.

A.1 Digitaal erfgoedcollectieplatform / technische doorontwikkeling van UtrechtAltijd/Verhaal van Utrecht (dit is een matchingsproject)

Het verhaal van Utrecht vertellen we sámen! Moderne technieken als linked data bieden nieuwe mogelijkheden om digitale collecties met elkaar te verbinden en te ontsluiten. Om hier optimaal gebruik van te maken zijn we gestart met de doorontwikkeling van UtrechtAltijd tot een platform dat voldoet aan de principes van het Netwerk Digitaal Erfgoed, waar collecties én verhalen via linked data aan elkaar worden gekoppeld en gepresenteerd. Hiermee wordt het voor het publiek nog makkelijker om Utrechtse erfgoedinformatie in samenhang te vinden en te gebruiken. Zo krijgen Utrechtse erfgoedcollecties nog meer betekenis.

A.2 Steunpunt digitalisering en coaches digitalisering

Twee digitaal erfgoed-coaches bieden vanuit Landschap Erfgoed Utrecht ondersteuning op het gebied van digitalisering aan de Utrechtse erfgoedorganisaties. Dat gebeurt door het organiseren van kennisbijeenkomsten en trainingen, adviesgesprekken en het delen van actuele informatie via de erfgoednieuwsbrief en de website van Landschap Erfgoed Utrecht. De coaches maken deel uit van een landelijk netwerk van ondersteuning en worden gevoed via korte lijnen met de NDE-experts en de coaches in andere provinciale erfgoedinstellingen. Andersom delen zij vanuit hun eigen expertise en ruime ervaring hun kennis en ervaring met het netwerk.

A.3 Datawerkplaats (dit is een matchingsproject)

Sinds 2024 heeft Netwerk Digitaal Erfgoed één van de provinciale datawerkplaatsen ondergebracht bij Landschap Erfgoed Utrecht. Dit biedt ons de kans om met hulp van een ervaren datacleaner erfgoedorganisaties praktische onder-

steuning te bieden bij het op orde brengen van hun digitale collectiedata. Dat gebeurt bijvoorbeeld door het organiseren van workshops of door hands-on ondersteuning op locatie. Dit helpt erfgoedorganisaties bij de overstap naar een nieuw collectieregistratiesysteem en bij het aansluiten op portals als Het verhaal van Utrecht. Schone collectiedata zijn immers cruciaal wanneer je je collectie online wilt presenteren en verbinden aan andere collecties.

A.4 Innovatie (citizen science)

Digitalisering en gekoppelde collecties via Het verhaal van Utrecht bieden nieuwe gebruikstoepassingen. Relevante gebruikstoepassingen zijn nodig om meerwaarde te laten zien aan zowel de participerende erfgoedorganisaties en hun achterban als aan het publiek. Landschap Erfgoed Utrecht houdt de komende jaren oog voor innovatie en experimenten, vaak in samenwerking met onze partnerorganisaties. Denk bijvoorbeeld aan bepaalde toepassingen op het gebied van Artificial Intelligence (AI), citizen science projecten, aansluiting op digitale routes (zoals Utrecht Time Machine).

B Workshops, trainingen en cursussen

Van oudsher is het stimuleren, bijdragen, organiseren en aanbieden van educatieve activiteiten een belangrijk ondersteuningsaspect van het werk van Landschap Erfgoed Utrecht. Voor mensen die zich binnen de provincie Utrecht inzetten voor behoud, beheer en beleving van het erfgoed gaat dit om workshops, webinars, trainingen en cursussen. Denk hierbij aan een cursus over objectfotografie, objectherkenning, digitale standaarden, interactief rondleiden, storytelling, collectiebeheer en -beveiliging, fonds- en subsidieaanvragen, vondstregistratie. Het aanbod komt vaak tot stand in afstemming en samenwerking met vrijwilligersgroepen en erfgoednetwerken. De invulling hiervan verschilt

hierdoor van jaar tot jaar. In de nieuwe beleidsperiode gaan we dit aanbod beter en breder voor het voetlicht brengen, gecombineerd met de hiervoor beschreven ontwikkelingen (integraal, digitaal, participatief en partnerships). Ook leggen we een link met Het verhaal van Utrecht.

B.1 In kaart brengen behoeften

In 2025 peilen we aan de hand van persoonlijke gesprekken en enquêtes de scholingswensen en scholingsbehoeften van de erfgoedorganisaties en -gemeenschappen.

B.2 Curriculum en jaarkalender

We maken een overzicht van online en fysiek educatie/cursusaanbod voor 2025 en brengen dit onder de aandacht van onze vrijwilligersgroepen en erfgoednetwerken.

B.3 Organiseren cursussen

We organiseren in 2025 minimaal 6 educatieve activiteiten (cursus, workshop, training, etc.) die aansluiten op de behoeften van de Utrechtse erfgoedsector.

C Vrijwilligerscoördinatie

Het vrijwilligerswerk verandert. De techniek verandert. Mensen veranderen en hun wensen veranderen. Mensen willen zich bijvoorbeeld minder lang dan voorheen verplichten tot vrijwillige inzet. Het werven van vrijwilligers wordt steeds lastiger voor erfgoedorganisaties. Daarnaast wordt de regelgeving strenger en nieuwe participatievormen komen op, waarbij meer oog is voor de sociale waarden. Tegelijk staan bepaalde groepen aan de zijlijn, wegens hun culturele achtergrond, leeftijd, taalachterstand, fysieke of mentale beperking, etc. Dat alles maakt ons werk complexer en tijdrovender en vraagt het om meer samenwerking met partners, het beter ophalen van behoeften en het meer experimenteren met (digitale) vormen van vrijwilligerswerk en participatie. In de nieuwe beleidsperiode zetten we daarom vol in op

verbetering van ons ondersteunings- en opleidingsaanbod, op scholing en kennisvergroting bij onze vrijwilligers, op diversiteit en inclusie, op de ontwikkeling van nieuwe tools en arrangementen om vraag en aanbod van vrijwilligerswerk nog beter op elkaar af te stemmen. We hebben daar afgelopen jaren al veel ervaring mee opgedaan (Groen aan de Buurt, Erfgoed Gezocht, Klompenpaden) en daar gaan we met volle energie mee door. Dit alles vraagt om meer interne en externe samenwerking en om centrale coördinatie van het vrijwilligerswerk, waaronder het ophalen en bieden van inzicht (kerncijfers).

C.1 Ondersteuningsbehoeften

Coördinatie van het in kaart brengen en delen van behoeften van (potentiële) vrijwilligers, ter versterking van de erfgoedsector.

C.2 Curriculum en jaarkalender

Coördinatie van het op te bouwen curriculum en jaarkalender voor vrijwilligers met zowel fysiek als digitaal cursus- en ondersteuningsaanbod.

C.3 Kern- en impactcijfers

Het ophalen en delen van kerncijfers en impactcijfers van vrijwilligerswerk in de provincie Utrecht.

C.4 Vrijwilligersvacaturesites

Ondersteuning bieden aan de vrijwilligersvacaturesites (zoals ophalen en delen content).

C.5 Samenwerkingspartners

Het verstevigen van samenwerking/participatie met partners rond vrijwilligerswerk.

D Meldpunt archeologie

Het Meldpunt Archeologie is door de provincie bij Landschap Erfgoed Utrecht belegd. Het gaat om particuliere bodenvondsten en archeologische waarnemingen. Bodenvondsten worden na melding gedetermineerd en in samenwerking met de vinders gedocumenteerd in de publiek toegankelijke, nationale database voor vondstmeldingen: PAN dat staat voor Portable Antiquities of the Netherlands. Deze wordt financieel mogelijk gemaakt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en gefaciliteerd door stichting ArcheoHotspots. Het meldpunt dient ook als vraagbaak. Bijvoorbeeld voor commerciële opgravingsbedrijven met oog op informatie voor bureau- en archeologische (voor)onderzoeken in het veld.

De meldingen komen niet vanzelf tot stand: hiervoor is een succesvolle erfgoedparticipatiepraktijk ontwikkeld in de geest van Faro. Hierin wordt nauw samengewerkt met zowel de vinders als diverse universiteiten, RCE, PAN, DNB, DDA, AWN, musea, ArcheoHotspots en gemeenten. Ook gaat hierbij de aandacht niet alleen uit naar recent ontdekte vondsten, maar ook naar oude, ongedocumenteerde vondstcollecties. Belangrijk, want zo wordt niet alleen een grote groep erfgoedvrijwilligers ondersteund en betrokken, maar gaat ook de kennis over het archeologisch erfgoed niet verloren en wordt door registratie bijgedragen aan de (wetenschappelijke, digitale) kennisvorming van ons verleden.

Opmerkelijke vondsten worden onderzocht, beschreven en gepubliceerd via onder andere Het verhaal van Utrecht, waardoor de vinders zich gewaardeerd voelen, bekendheid wordt gecreëerd voor het meldpunt en de inwoners van de provincie Utrecht geïnformeerd.

D.1 Vondstdeterminatie en (allround hulp en advies bij) vondstregistratie

Dit werk omvat het determineren van vondsten uit de

Provincie Utrecht. Determinaties zijn voorwaardelijk voor het goed kunnen documenteren van vondsten. Soms is aanvullend onderzoek vereist om te komen tot een determinatie. Hierin wordt nauw samengewerkt met het landelijk PAN-netwerk, dit is effectief en efficiënt (scheelt tijd en geld). Een kwalitatief goede registratie van een vondst vereist samenwerking met vinders. Denk aan goede foto's, vindplaats- en contextinformatie, specificaties als massa en doorsnede, etc. Door de opgebouwde vertrouwensrelaties met vinders en de ontwikkelde participatiepraktijk, werken steeds meer vinders op vrijwillige basis mee aan het in kaart brengen en uitdragen van de Utrechtse geschiedenis. We registreren ten minste 1 oude vondstcollectie in PAN. De melders en participanten aan het Meldpunt Archeologie zijn geholpen en waarderen onze hulp in brede zin.

D.2 Adviesloket bij archeologische waarnemingen

Archeologische waarnemingen worden indien nodig gecontroleerd en gedocumenteerd in het Archeologisch Informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en doorgegeven aan de betreffende gemeente. Dit geldt eveneens bij meldingen van dreigende verstoringen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een melding van een mogelijke grafheuvel, het aantreffen van een bakstenen fundament, etc.

D.3 PAN samenwerking

De landelijke database en publiekswebsite PAN is volop in ontwikkeling. Hierin wordt via deelname aan een werkgroep en een adviesraad samengewerkt met stichting ArcheoHotspots en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. PAN is een samenwerkingspartner van Landschap Erfgoed Utrecht, waarmee kennis en expertise wordt uitgewisseld en samengewerkt op landelijk niveau. Hierdoor wordt een goede invulling gegeven aan de erfgoedparticipatiepraktijk met vondstmelders. Vondsten worden effectief gedetermineerd en vondstcollecties worden duurzaam digitaal vastgelegd en ontsloten aan het publiek.

D.4 Archeologische spreekuren

Om het Meldpunt Archeologie laagdrempelig toegankelijk te houden, houdt Landschap Erfgoed Utrecht in samenwerking met Museum Hoge Woerd en de daar ondergebrachte ArcheoHotspot een maandelijks spreekuur/middag. Het publiek komt op die dagen langs met allerlei vragen en vondsten die mogelijk van archeologisch belang zijn. In 2025 wordt vanwege het succes dit uitgebreid naar nieuwe museumlocaties/ArcheoHotspots, waaronder het Waterliniemuseum Fort bij Vechten.

E Klompenpaden

Klompenpaden leiden de wandelaar langs historische plekken als kastelen, buitenplaatsen, landerijen en langs bijzondere natuurgebieden in de provincie Utrecht. De populariteit van de Klompenpaden is in haar ruim twintig jaar bestaan alleen maar toegenomen. Elk jaar weten 200.000 wandelaars de weg naar de paden te vinden, mede dankzij de populaire website, uitgekende social media-strategie, de speciale Klompenpaden-app en routefolders die verkrijgbaar zijn langs de routes. De Klompenpaden maken deel uit van het provinciale wandelknooppunten netwerk, waardoor het bereik ook via die route vergroot wordt. (Zie ook [hoofdstuk 3](#))

E.1 Klompenpadenvrijwilligers werven en ondersteunen

De Klompenpaden worden voor een belangrijk deel ontwikkeld en in stand gehouden door erfgoedvrijwilligers. Zo helpen bijvoorbeeld lokale kennishebbers van een historische vereniging mee met keuze en teksten van erfgoedlocaties die langs de route beleefd kunnen worden. In 2025 wordt dit netwerk in stand gehouden via werving nieuwe vrijwilligers en organiseren we de algehele ondersteuning en samenwerking.

Werkplan Erfgoededucatie 2025

2

De provinciale beleidsdoelen voor erfgoed en erfgoededucatie staan omschreven in het cultuur- en erfgoedprogramma Verbindende cultuur en inspirerend erfgoed: toekomstbestendig en voor iedereen. Als partnerorganisatie van de provincie geeft Landschap Erfgoed Utrecht mede uitvoering aan deze provinciale beleidsdoelen.

In dit werkplan erfgoededucatie beschrijven we net als in het vorige hoofdstuk; de maatschappelijke impact die we bereiken volgens de Theory of Change, de manier waarop we dit meten en monitoren en welke concrete activiteiten we daarvoor in 2025 uitvoeren.

We beginnen dit hoofdstuk met een introductie van erfgoed-educatie, onze kernwaarden en uitgangspunten.

Introductie erfgoededucatie

Landschap Erfgoed Utrecht is de inhoudelijk expert, verbinder en inspirator op het gebied van (erfgoed)educatie. Landschap Erfgoed Utrecht is hierin partner van stichting Kunst Centraal, die onder meer de programmering doet voor de scholen: 240 scholen, ca. 44.000 leerlingen. Vanuit LEU zetten wij ons in voor verschillende doelgroepen:

1. **Onderwijs:** wij zetten ons actief in voor erfgoededucatie in het basis- en middelbaar onderwijs (PO/VO). Op verzoek werken wij voor het hoger onderwijs (MBO/HBO/WO)
2. **Culturele partners;** wij zetten ons actief in voor culturele partners (musea, erfgoed-(gast)docenten/vrijwilligers, etc.) die advies willen over hun onderwijsprogrammering, en wij spelen desgevraagd een rol in de deskundigheidsbevordering van erfgoedprofessionals en erfgoedvrijwilligers

Kernwaarden

In ons werk houden wij oog voor de volgende 5 kernwaarden:

1. Het ervaren van de **eigen omgeving** staat centraal.
2. Wij willen leerlingen vooral inspireren, prikkelen hun **nieuwsgierigheid** en sporen aan om op **onderzoek** te gaan en geven ook handvatten hoe je kunt kijken naar je eigen omgeving.
3. Je eigen stem laten horen en luisteren naar andere stemmen, oftewel we bieden ruimte aan **meerstemmigheid**.
4. Je met erfgoed bezighouden is iets dat je (met je) **doet**, niet iets dat je passief ondergaat. Het zet je in **beweging** om na te denken over wat jij belangrijk vindt, voelt en denkt.
5. Wij willen dat je je **verbonden** voelt met het besproken erfgoed, je uitdagen je ertoe te verhouden, op welke wijze dan ook.

Uitgangspunten erfgoededucatie

Erfgoed en de eigen omgeving is een gemeenschappelijke deler van kinderen

Hoe divers en verschillend elk schoolgaand kind ook is, het beweegt, woont, ontmoet, speelt en leert in dezelfde omgeving. Door erfgoededucatie leer je na te denken over de wereld om je heen, wie je bent en wie je wilt zijn in deze

wereld. Hoe je juist verschilt of lijkt op de ander en hoe je zelf (straks) actief kan deelnemen en verantwoordelijk kan zijn. Het is tenslotte jouw wereld en tegelijk ook de wereld van morgen.

Erfgoed gaat over maken, bewaren, betekenis geven en doorgeven

Erfgoededucatie biedt kinderen een manier om genuanceerder te kijken en te denken over hun eigen omgeving. Zij leren werken met dimensies als tijd, ruimte, context en betekenisgeving. Door de eigen omgeving te onderzoeken en de verhalen te horen, denken kinderen na over wat erfgoed voor zichzelf én voor een ander betekent. En als je uitgedaagd wordt je eigen omgeving met andere ogen te bekijken, zie je die omgeving met een steeds rijkere blik. Het leert je vragen te stellen, na te denken over, begrijpen waar je naar kijkt en verbanden te leggen. Daardoor krijgt je omgeving meer betekenis en waarde. Dat zijn op zichzelf staande waardevolle ervaringen.

Erfgoededucatie gaat over vroeger, nu en de toekomst

De wereld om je heen verandert continu. Erfgoededucatie helpt leerlingen de wereld beter te begrijpen: waarom ziet mijn omgeving er zo uit? Om meer te weten, zal je je onvermijdelijk moeten verdiepen in de manier waarop het tot stand is gekomen. Het leren kennen van je eigen leefomgeving gaat zowel over kennis, vaardigheden als attitude. Het beleven van het erfgoed, het ontdekken ervan met al je zintuigen leert je beseffen dat je onderdeel van een groter geheel, van de geschiedenis. Erfgoededucatie gaat dan ook over het bewustzijn dat wij als mens (telkens opnieuw) betekenis geven aan de wereld om ons heen, door overgeleverde verhalen en waarden en hierop onze eigen keuzes maken. Dit kan voor een gevoel van verbondenheid zorgen en je weerbaar maken.

Kinderen zijn de erfgoedmakers van morgen

Rond erfgoed – net als vele andere maatschappelijke vraagstukken – zijn veel visies, meningen en gevoelens. We willen kinderen meegeven dat er een hoopvolle toekomst kan zijn: het is jouw wereld en je kunt eraan bijdragen: door je stem te laten horen of actief deel te nemen.

Als je de verhalen die met erfgoed meekomen wilt begrijpen, zal je je moeten inleven in mensen en situaties die geheel vreemd aan je zijn. Dat noodzaakt je je oordeel uit te stellen en een beroep te doen op je empathische vermogens. Aandacht voor meerstemmigheid en in dialoog ontdek je dat je zelf ook een stem hebt en erfgoedmaker kan zijn of worden.

It takes a village to raise a child (Afrikaans gezegde)

Met erfgoed dragen we bij aan leergebieden Kunst & Cultuur, Mens & Maatschappij, Burgerschap, Taal en mogelijk Mens en Natuur en Digitale geletterdheid, omdat erfgoededucatie gekenmerkt wordt door een positie tussen vakgebieden. Wanneer leerkrachten, docenten, culturele en erfgoedpartners, opleidingsinstituten, ouders en meer van elkaars expertise kunnen leren, maken we van kinderen zelfbewuste en weerbare volwassenen. Erfgoededucatie draagt bij aan de ontwikkeling van culturele basisvaardigheden als creativiteit, weerbaarheid, mediawijsheid, het overbruggen van verschillen, kritisch burgerschap, samenwerken en reflecteren. Denk aan meerstemmigheid, diversiteit, multiperspectiviteit, maar ook aan denk- en handelwijzen die nodig zijn om respectvol met elkaar om te kunnen gaan of als burger te kunnen deelnemen aan deze samenleving. Deze aspecten van erfgoed zijn altijd in beweging en zijn uitdagend om in de samenleving mee om te gaan. Dit kan zowel in schooltijd als in de vrije tijd als zij met volwassenen op pad gaan.

Doel 1:

Erfgoededucatie

Samen zorgen voor erfgoed, bijdragen aan kennis erover en het beleefbaar maken van het erfgoed.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (A)

Leerlingen uit het primair voelen zich betrokken bij het erfgoed in de gemeente waar ze wonen.

Hoe meten we dat?

- Met het Cultuurprogramma bereiken we - samen met onze partner Kunst Centraal – minimaal 55 procent van de 390 basisscholen in de provincie Utrecht (direct bereik).
- Minimaal 30 procent van de projecten in het Cultuurprogramma zijn erfgoededucatieprojecten waar kinderen hun lokale erfgoed onderzoeken en zo in aanraking komen met verschillende lokale erfgoedinstellingen.
- Minimaal 30 procent van de leerkrachten evalueert de projecten uit Cultuurprogramma en geeft een gemiddelde waardering 'goed' (cijfer: 7,5 - 8,0).
- We ontwikkelen programma's die actueel, divers en inclusief zijn.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (B)

Leerlingen uit het primair voelen zich betrokken bij het erfgoed in de gemeente waar ze wonen.

- Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) is een programma dat scholen helpt hun cultuuronderwijs te versterken en te verbinden aan de ontwikkeling van de school. Op meer dan 60 scholen komen leerlingen hierdoor in contact met kunst en erfgoed.
- LEU ondersteunt en inspireert bij het ontwikkelen van lesmaterialen, geeft adviezen en coaching on the job.

Voortgezet en hoger onderwijs (C)

Docenten uit het voortgezet onderwijs en studenten aan de Pabo of Hogeschool zien het nut van erfgoededucatie. Zij hebben inzicht en handvatten hoe erfgoed te betrekken bij hun lessen.

Hoe meten we dat?

- LEU geeft jaarlijks minimaal 4 workshops aan VO-docenten of studenten.
- LEU helpt jaarlijks minimaal 3 scholen bij erfgoedprojecten.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (D)

Vrijwilligers van erfgoedinstellingen inspireren kinderen met rondleidingen en erfgoedverhalen

Hoe meten we dat?

- LEU geeft cursussen en workshops aan vrijwilligers van erfgoedinstellingen hoe je kinderen op een interactieve manier kennis laat maken met erfgoed

Activiteiten 2025

A Cultuurprogramma

Met het Cultuurprogramma dat we samen met Kunst Centraal uitvoeren, bereiken we circa 55 procent (ongeveer 390) van alle basisscholen in de provincie Utrecht. Minimaal 30 procent van de projecten in het Cultuurprogramma zijn erfgoedprojecten waar kinderen hun lokale erfgoed onderzoeken en zo in aanraking komen met verschillende lokale erfgoedinstellingen. Het gaat hier zowel om materieel als immaterieel erfgoed en via de kennismaking met erfgoedgemeenschappen worden leerlingen gestimuleerd om zelf actief mee te doen in het proces van erfgoed maken. Via de door ons ontwikkelde erfgoededucatie lesprogramma's, laten we leerlingen ook kennismaken met hun culturele omgeving. Scholen die meedoen aan het Cultuurprogramma, krijgen elk schooljaar op maat gemaakte projecten. De projecten worden in overleg en samen met lokale culturele partners ontwikkeld en uitgevoerd.

In het Cultuurprogramma beleven, ontdekken en onderzoeken leerlingen hun eigen omgeving waardoor zij er vanuit een nieuwe blik betekenis aan kunnen geven. Het verhaal van Utrecht komt in het Cultuurprogramma terug door kinderen de verhalen over hun eigen omgeving te laten onderzoeken. Zij bezoeken lokale erfgoedinstellingen of locaties of ontmoeten mensen die actief deelnemen aan erfgoed, waardoor kinderen zich kunnen verbinden aan hun culturele omgeving. Wij zetten deze instellingen en haar vrijwilligers hierdoor in hun kracht en ondersteunen hen in hun erfgoededucatie.

Met regelmaat ontwikkelen wij een nieuw prototype, een nieuw lokaal pareltje. We bieden onze projecten zo actueel en vernieuwend mogelijk aan, waarbij bewust ook aandacht is voor diversiteit en inclusie, erfgoedwijsheid en zetten wij ook onze UNESCO werelderfgoed in de spotlight.

B Cultuureducatie met Kwaliteit 2025-2028

Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) is een programma dat scholen helpt hun cultuuronderwijs te versterken en te verbinden aan de ontwikkeling van de school. Op al meer dan 60 scholen komen leerlingen hierdoor in contact met kunst en erfgoed. Cultuur is voor deze scholen niet iets vrijblijvends, maar vormt een essentieel onderdeel van de persoonsvorming van kinderen: het draagt bij aan mentale weerbaarheid, zelfreflectie, creatieve en kritische denkracht en genuanceerd kijken en denken. De scholen worden gestimuleerd om hun eigen culturele omgeving te ontdekken en betrekken. Het programma wordt in de provincie Utrecht uitgevoerd door Kunst Centraal en Landschap Erfgoed Utrecht in samenwerking met lokale cultuuraanbieders. Het programma wordt mede gefinancierd door het Fonds voor Cultuurparticipatie.

C Voortgezet en hoger Onderwijs

LEU is expertisepartner voor Kunst Centraal op het gebied van erfgoededucatie. Wij brengen inspiratie en goede voorbeelden aan voor scholen en culturele instellingen. Daarnaast zorgen wij voor deskundigheidsbevordering door middel van trainingen, workshops of andere vormen voor docenten. Wij faciliteren ook bij de organisatie van erfgoededucatie op maat. Op verzoek werken wij voor het hoger onderwijs (MBO/HBO/WO). Wij participeren in het netwerk geschiedenisdocenten van Universiteit Utrecht zodat onze expertise het vak geschiedenis kan verrijken.

D Advies, samenwerken en netwerken

LEU ondersteunt erfgoedinstellingen en hun vrijwilligers bij het omgaan met schoolklassen en families. We delen onze kennis over onderwijs, interactie, leerstijlen, de belevingswereld van kinderen, de erfgoedwijze blik en het ontwikkelen van (erfgoed)educatieve materialen en activiteiten. Wij willen hierbij ook aansluiten bij Het verhaal van Utrecht en jongeren hierbij betrekken. We zijn een belangrijke samenwerkingspartner en zichtbaar in het gehele netwerk – samen met Kunst Centraal - op het gebied van erfgoed- en cultuuronderwijs. Het Landelijk Vakoverleg Erfgoededucatie is een belangrijk overleg voor uitwisseling en kennisdeling.

D.1 Advies en professionalisering van erfgoedpartners

LEU ondersteunt erfgoedinstellingen en hun vrijwilligers bij hun educatie en het omgaan met schoolklassen en families. We delen op verschillende manieren onze kennis over onderwijs, interactie, leerstijlen, de belevingswereld van kinderen, de erfgoedwijze blik en het ontwikkelen van (erfgoed)educatieve materialen en activiteiten. Wij willen hierbij ook aansluiten bij Het verhaal van Utrecht en jongeren hierbij betrekken. We zijn een belangrijke samenwerkingspartner

en zichtbaar in het gehele netwerk – samen met Kunst Centraal - op het gebied van erfgoed- en cultuuronderwijs. Het Landelijk Vakoverleg Erfgoededucatie is een belangrijk overleg voor uitwisseling en kennisdeling.

D.2 Kennisdeling en samenwerken in lokale, provinciale en landelijke netwerken

Trainingen en workshops voor leerkrachten, docenten, studenten.

We geven trainingen, workshops, inspiratie en delen goede lesvoorbeelden aan leerkrachten, interne cultuurcoördinatoren, docenten en studenten aan lerarenopleidingen. We werken samen met het primair onderwijs (PO), voortgezet onderwijs (VO), Universiteit Utrecht, Hogeschool van Utrecht, Pabo's (Marnix Academie) en onderzoeken onze rol in het MBO en speciaal onderwijs. Dit kan onder meer gaan over erfgoededucatie, activerende didactiek, erfgoedwijsheid en burgerschap. We zijn op de hoogte van allerlei trends en ontwikkelingen die we delen met het veld, zoals het nieuwe curriculum na 2026, de digitalisering van erfgoed(educatie) en toepassingen in de klas.

Kind centraal

Binnen educatie staat het kind centraal, in verhouding tot de omgeving waarin het leeft:

- Duurzaamheid: hoe ga je om met je omgeving? Voel jij je verantwoordelijk voor je omgeving?
- Jij & de ander: hoe leer je de ander kennen? Hoe ga je verbindingen aan met dat wat je vreemd vindt.
- Stad en platteland: hoe verhoudt jouw omgeving tot een groter geheel. De druk op de ruimtelijke ordening door complexe vraagstukken. Jouw wereld is onderdeel van een grotere keten.
- Zelfexpressie: hoe kan je je eigen menselijke ervaringen omzetten in iets tastbaars. Wie ben jij voor de wereld, hoe wil je van betekenis zijn voor de wereld en wat kan de wereld voor jou betekenen.
- Betekenisgeving: de waarde van inzien en zich betrokken voelen.
- Emoties en belangen, democratie, burgerschap, meerstemmigheid, machtsstructuren versus instemming.

Werkplan Natuur & Landschap 2025

3

Voor deze subsidieaanvraag in het kader van de meerjarige exploitatiesubsidie beperken wij ons de beschrijving van activiteiten die vallen onder Pijler 3 - Beleven en betrekken van de Natuurvisie Provincie Utrecht. Een plus op Natuurbeleid 2.0 (2016) en de recente Beleidsuitwerking Natuur en Samenleving 2025-2028 (2024).

Aan de hand van de kerntaken en aandachtsvelden uit de beleidsuitwerking beschrijven we de maatschappelijke impact die we realiseren en de activiteiten die we in 2025 uitvoeren.

Beleven aandachtsveld 1

DOEL 1:

Toegankelijkheid en beleefbaarheid natuur en landschap vergroten

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (A)

Een groeiend aantal inwoners (en bezoekers) van de provincie Utrecht kent de Klompenpad-wandelroutes en maakt wandelingen in de natuur en het landschap.

Hoe meten we dat?

- De vernieuwde Klompenpadenwebsite geeft meer achtergrondverhalen en informatie over de natuur, het cultuurlandschap en het erfgoed langs de routes. De bezoekcijfers van de Klompenpaden-website, app en (relevante) sociale media-kanalen stijgen in 2025 met minimaal 5 procent.
- Er worden de komende vier jaar minimaal 4 nieuwe Klompenpaden ontwikkeld als daar financiering voor gevonden kan worden. Afwegingscriteria zijn: regionale spreiding, recreatiedruk in een gebied, landschapskwaliteit en de mogelijkheid nieuwe doelgroepen aan te spreken.
- Het verhaal van Utrecht linkt de Klompenpad-wandelingen aan erfgoedthema's, historische gebeurtenissen, monumenten, buitenplaatsen, streekmusea en verhalen.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (A)

Een groeiend aantal inwoners (en bezoekers) weet de weg te vinden naar laagdrempelige, veilige en goed onderhouden wandelpaden langs prachtige landschappen en natuurgebieden in de nabije omgeving.

Hoe meten we dat?

- Minimaal een keer per jaar organiseert LEU een bijeenkomst voor alle Klompenpadcoördinatoren in de provincie Utrecht; vrijwilligers die de zorg voor een specifiek Klompenpad coördineren en die het directe aanspreekpunt zijn voor LEU. Deze bijeenkomsten zijn bedoeld om kennis uit te wisselen en afspraken te maken over route-omleidingen, klachtenprocedures, onderhoud, vrijwilligerswerving, ARBO-wetgeving, veilig werken en wat er nog meer bij komt kijken om een pad te beheren.
- Minimaal 1 keer per maand is er via de mail, nieuwsbrief, telefonisch of face-to-face contact tussen de Klompenpadcoördinatoren en LEU.
- In totaal zijn er zo'n 350 Klompenpadvrijwilligers in de provincie.
- LEU overlegt minimaal 4 maal per jaar met het Routebureau over het gebruik en beheer van het wandelknooppuntennetwerk en provinciale ontwikkelingen op het gebied van recreatie.
- Groot onderhoud dat niet door de Klompenpadvrijwilligers zelf uitgevoerd kan worden, wordt gecoördineerd door LEU.
- Samen met Stichting Landschapsbeheer Gelderland zorgt LEU ervoor dat de Klompenpadenwebsite, socials, brochures en app actueel en up to date zijn. Wekelijks worden er berichten gepubliceerd op Facebook en Instagram om een specifieke Klompenpad te promoten.
- LEU zorgt voor de werving van nieuwe Klompenpadvrijwilligers via mailings, nieuwsbrieven en het vrijwilligersplatform.

Activiteiten 2025

A Klompenpaden

De Klompenpaden voeren de wandelaar langs historische plekken als kastelen, buitenplaatsen, landerijen, agrarisch buitengebied en bijzondere natuurgebieden in de provincie Utrecht. De populariteit van de Klompenpaden is in haar ruim twintig jarig bestaan alleen maar toegenomen. Elk jaar weten 200.000 wandelaars de weg naar de paden te vinden, mede dankzij de populaire website, uitgekende social media-strategie, de speciale Klompenpaden-app en routefolders die verkrijgbaar zijn langs de routes. De Klompenpaden maken deel uit van het provinciale wandelknooppunten netwerk, waardoor het bereik ook via die route vergroot wordt.

De Klompenpaden lopen merendeels over particuliere terreinen. De startpunten van de wandelroutes zijn goed bereikbaar met de auto, fiets of het openbaar vervoer. Landschap Erfgoed Utrecht is o.a. verantwoordelijk voor de contractuele afhandeling van vergoedingen aan grondeigenaren langs (en op) de route en het regelen van financiële bijdragen van gemeenten.

Het dagelijks onderhoud van de Klompenpaden is in handen van een enthousiaste groep vaste vrijwilligers, die getraind en geschoold worden door Landschap Erfgoed Utrecht (zie verderop bij doel 2). Deze vrijwilligers zorgen ook voor tijdelijke omleidingen in het broedseizoen en ze melden groter onderhoud bij Landschap Erfgoed Utrecht. De Klompenpaden maken het buitengebied in de provincie Utrecht toegankelijk en beleefbaar voor een breed publiek.

De Klompenpaden zijn ook een welkome stimulans voor de lokale middenstand en horeca. Langs de routes is ook veel erfgoed te vinden, denk bijvoorbeeld aan de Hollandse Waterlinies en de Neder-Germaanse Limes. Op [Klompenpaden.nl](https://klompenpaden.nl), de speciale Klompenpaden-app en Het verhaal van Utrecht vinden wandelaars achtergrondinformatie over bezienswaardigheden langs de route.

De Klompenpaden zijn er voor iedereen. Om dat zo te houden, zijn we continu bezig met vernieuwingen en innovaties. Zo zijn er drie KlompenpadKids - waaronder een onderwaterpad! - speciaal gericht op families met kinderen. Thema's die op de website, app en folders aan bod komen, worden doorgelicht op hun inclusiviteit en diversiteit. Ook de regionale spreiding vraagt om aandacht. Zijn er nog regio's waar nieuwe Klompenpaden in een behoefte voorzien? Vooral bij de ontwikkeling van nieuwe paden is dit een tijdsintensieve klus.

Betrekken aandachtsveld 1

DOEL 2:

Vergroten betrokkenheid bij natuur

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (A-D)

Inwoners voelen zich verbonden met de natuur en het landschap in hun omgeving en zetten zich actief in als vrijwilliger. Zij doen dit vrijwilligerswerk efficiënt, met kennis van zaken, veilig en op een manier die aansluit bij hun wensen en behoeften. LEU begeleidt verschillende soorten vrijwilligers en vrijwilligersgroepen hierin.

Hoe meten we dat?

- Elk jaar maakt LEU een uitgebreide inventarisatie van het aantal groene vrijwilligers dat in de provincie actief is en de resultaten die zij boeken. Dit wordt verwerkt in een infographic die gedeeld wordt met het grote publiek.
  - a. Uit de laatste inventarisatie blijkt dat in 2023 zo'n 5.500 groene vrijwilligers actief zijn in de provincie.
  - b. Van de 220 vrijwilligersgroepen die LEU kent en ondersteunt, is de helft actief voor het landschap en de natuur.
  - c. LEU onderscheidt vier soorten vrijwilligersgroepen natuur en landschap: 1) Klompenpadenvrijwilligers; 2) natuur- en landschapsbeheergroepen; 3) weidevogelvrijwilligers; en 4) Meet je landschap-vrijwilligers.

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (E)

Nieuwe doelgroepen maken kennis met vrijwilligerswerk in de natuur en het landschap.

Hoe meten we dat?

- De opleidingswensen, -behoeften en -eisen verschillen per soort vrijwilligerswerk en per vrijwilligersgroep. LEU speelt hierop in door een gevarieerd pakket aan cursussen en trainingen aan te bieden. De communicatie hierover verloopt via de vrijwilligerscoördinatoren van de verschillende vrijwilligersgroepen.
  - In 2023 heeft LEU in het kader van de zelfevaluatie een uitgebreide impactstudie gedaan naar het vrijwilligerswerk door LEU. Deze impactstudie beschrijft in detail de verschillende vrijwilligers en vrijwilligersgroepen waar we mee samenwerken (zie bijlage), evenals de kansen en problemen waar we tegenaan lopen.
  - Ook heeft LEU in samenwerking met IVN en Utrechts Landschap een impactstudie gedaan naar de samenwerking van de groene organisaties voor groen vrijwilligerswerk (zie bijlage). Dit wordt momenteel verder uitgewerkt in het Actieplan Groene Vrijwilligers (zie verderop).
  - Het vrijwilligersplatform van LEU, waar vraag en aanbod op het gebied van vrijwilligerswerk bij elkaar komt, wordt in 2025 aangepakt zodat externe organisaties eenvoudiger vacatures kunnen plaatsen en delen. Deze herpositionering vindt plaats in nauw overleg met partners als IVN en Utrechts Landschap.
- LEU organiseert/coördineert jaarlijks de Natuurwerkdag in de provincie Utrecht. Met meer dan 1.000 deelnemers op meer dan 50 locaties is dit het grootste groene vrijwilligersevenement in de provincie Utrecht. Voor mensen die niet zo bekend zijn met het vrijwilligerswerk is dit een laagdrempelige manier om kennis te maken met groen vrijwilligerswerk. LEU doet de werving van vrijwilligers, deelnemende vrijwilligersgroepen, locaties, materialen en publiciteit.
  - In 2025 organiseert LEU een extra natuurwerkdag voor jongeren (natuurwerkdag kids) en legt hiervoor contacten met scholen in de provincie. Er wordt actief geworven onder scholen in kansarme buurten.
  - Er wordt een haalbaarheidsonderzoek gedaan naar een aparte natuurwerkdag voor families (meerdere generaties).
  - Elke maand organiseert LEU op een wisselende locatie een Bijzondere Buitendag voor inwoners die willen kennismaken met vrijwilligerswerk (erfgoed en natuur en landschap) in hun omgeving.

Activiteiten

A Begeleiding vrijwilligers

Jaarlijks zijn er zo'n 5.500 vrijwilligers in de provincie Utrecht actief in het landschap. Het gaat onder andere om het beheer van landschapselementen, het onderhoud van de Klompenpaden, het inventariseren van landschapselementen en het vrijwillig beschermen van weidevogels. Deze vrijwilligers kunnen voor al hun vragen terecht bij het steunpunt vrijwilligerswerk.

Vrijwilligers natuur en landschapsbeheer

Landschapselementen als knotbomen maken een belangrijk onderdeel uit van de groenblauwe dooradering in het agrarisch cultuurlandschap en de verbindingen tussen de verschillende natuurgebieden. Ze leveren een essentiële bijdrage aan de biodiversiteit in het agrarisch cultuurlandschap. Bovendien zijn landschapselementen karakteristiek voor verschillende landschapstypen en dragen ze bij aan het verbeteren van klimaat. Behoud en beheer zijn daarom van groot belang om het landschap in stand te houden. Bij het beheren van landschapselementen spelen vrijwilligers een belangrijke rol. In de wintermaanden gaan velen op pad om deze landschapselementen te onderhouden. Maar ook nieuwe elementen aan te leggen of te herstellen.

Activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht

De activiteiten van het steunpunt vrijwilligers spelen zich af rond de vijf B's (binnenhalen, begeleiden, belonen, behouden en beëindigen). Ons werk valt uiteen in vier onderdelen.

1. Cursussen, lezingen en voorlichting geven over veilig werken, bijscholing/op peil houden van vakinhoudelijke kennis van de vrijwilligers.
2. Materiaaluitleen (gereedschappen).
3. Werving nieuwe vrijwilligers aan de hand van evenementen als de Natuurwerkdag, speciale wervingscampagnes en het vrijwilligersplatform.
4. Nieuwe doelgroepen aanboren door nieuwe vrijwilligersarrangementen aan te bieden als de Bijzondere Buitendagen.

Werkwijze begeleiding vrijwilligers natuur en landschapsbeheer

Jaarlijks zijn er zo'n 5.500 vrijwilligers actief in het landschap. Deze (vooral) bewoners van de provincie Utrecht voelen zich betrokken bij het behoud en beheer van het landschap inclusief het Klompenpaden-netwerk. Maar ook voor het behoud van een goede leefomgeving voor diverse soorten o.a. boerenlandvogels en wilde bijen.

- Een deel van deze “groene vrijwilligers” draagt *op los-vaste basis* bij aan natuur en landschap. Het zijn vrijwilligers die jaarlijks, eenmalig, meewerken op de natuurwerkdag of een bijzondere buitendag. Een *structurele vrijwilliger* draagt op structurele wijze bij aan natuur en landschap. Hij/zij maakt afspraken met de coördinator/ploegbeleider van de vrijwilligersgroep over de inzet, werkzaamheden, werkdagen etc. In deze groep structurele vrijwilligers is een onderscheid te maken in vrijwilligers die wij rechtstreeks aansturen zoals de Klompenpadenvrijwilligers en ‘Meet je landschap’.
- Vrijwilligers die zich inzetten voor het beheer van landschapselementen zijn autonome groepen die Landschap Erfgoed Utrecht ondersteunt. Dat geldt ook voor de vrijwilligers weidevogelbeheer.
- Momenteel zijn er 64 groepen in het landschapsbeheer actief met ruim 2.600 vrijwilligers. Gemiddeld zijn er zo'n 40 vrijwilligers per groep in meer of mindere mate actief in het landschapsbeheer. Dit kan bestaan uit het knotten van bomen, het afzetten van geriefhoutbosjes, snoeien van hoogstamfruitbomen. Er zijn zelfs groepen die zich gespecialiseerd hebben in het onderhoud van hoogstamfruitbomen (hoogstambrigades) of een poelenwerkgroep.
- Vrijwilligers moeten veilig kunnen werken. Elke vrijwilligersgroep adviseren we om een Risico Analyse/ ARBO-plan te maken. In dit document geeft de vrijwilligersgroep aan welke werkzaamheden zij uitvoeren en welke risico's deze met zich meebrengen en welke maatregelen die zij moeten treffen om de risico's zo klein mogelijk te houden. Bovendien wordt aandacht besteed aan biologische agentia (bijv. teken, processierups,

berenklauw), werken langs de weg, werken op hoogte en weersomstandigheden.

- Landschap Erfgoed Utrecht ondersteunt vrijwilligers bij het maken Risico Analyse/ARBO-plan. We adviseren, lezen mee en organiseren cursussen/avonden over het maken van het plan. adviseren, mee te lezen en cursussen/avonden te organiseren over het maken van het plan. Onze insteek is om vrijwilligersgroepen zoveel mogelijk zelf het plan te laten maken en te updaten aangepaste zin:
- zodat zij zelf een goed beeld krijgen van de risico's, de benodigde cursussen en de materialen om aan te schaffen.

Training en instructies

Bij alle werkzaamheden is een vereiste dat alleen de personen met de juiste en noodzakelijke kennis en kunde bepaalde werkzaamheden mogen uitvoeren. Om deze kennis uit te dragen organiseert Landschap Erfgoed Utrecht cursussen voor vrijwilligers. Deze cursussen hebben o.a. betrekking op het werken met de motorkettingzaag en bosmaaier. Tijdens de cursussen wordt er naast de training ook voorlichting gegeven over het onderhoud van het gereedschap, persoonlijke beschermingsmaterialen, toeleveranciers, nieuwe ontwikkeling (bijv. het gebruik van elektrisch gereedschap). Ook het werken met valbeveiliging (werken op hoogte) maakt onderdeel uit van deze cursussen.

- Niet alle vrijwilligersgroepen werken met gemotoriseerd gereedschap. Van de 65 actieve werkgroepen zijn er 55 groepen die wekelijks of meerdere dagen per werkseizoen werkzaamheden met de motorzaag verrichten. Het streven is dat minimaal 2 vrijwilligers met per groep een certificaat heeft.
- Naast de hierboven genoemde cursussen worden ook jaarlijks of eenmaal per twee jaar cursussen aangeboden als het onderhoud van klein gereedschap, maaien met de zeis, planten en snoeien van hoogstamfruitbomen.
- In elke vrijwilligersgroep natuur- en landschapsbeheer moeten minimaal 2 vrijwilligers actief zijn die een certificaat Veldhulpverlening hebben.

Lezingen/workshop

Vrijwilligers willen zich graag verdiepen in diverse onderwerpen over natuur, landschap, klimaat en biodiversiteit. Daarvoor bieden we lezingen in samenwerking met de andere Oostbroekorganisaties.

Als tegenprestatie vragen wij jaarlijks de vrijwilligersgroepen om hun aantallen actieve vrijwilligers, hectare, het aantal actieve vrijwilligers en het aantal/ha/lengthe landschapselementen die worden onderhouden. De zogenaamde kerndata die we jaarlijks presenteren. Jaarlijks worden er 45-55 cursussen, workshops, lezingen georganiseerd, die door deelnemers gemiddeld met een 8 worden gewaardeerd.

Gereedschap uitleen

Vrijwilligersgroepen hebben voor het uitvoeren van werkzaamheden in landschap en natuur goed gereedschap nodig. Handgereedschap zoals zagen, snoeischaars, spades, ladders worden in bruikleen aan de groepen uitgedeeld. Vrijwilligersgroepen die deelnemen aan de Natuurwerkdag en Bijzonder Buitendagen kunnen extra gereedschap bij Landschap Erfgoed Utrecht lenen. Gereedschap wordt ook jaarlijks uitgeleend aan landgoederen, terreinbeherende organisaties die studentenkampen organiseren.

Landschap Erfgoed leent alleen handgereedschap uit, gemotoriseerd gereedschap wordt door vrijwilligersgroepen zelf aangeschaft. Om persoonlijke beschermingsmaterialen aan te schaffen adviseren wij de groepen over welke materialen zij het beste kunnen aanschaffen, over subsidiemogelijkheden voor zijn en bij welke leveranciers de materialen beschikbaar zijn. Afgelopen jaar hebben we vrijwilligersgroepen voorzien van nieuwe veiligheidshelmen, waarbij ze oude helmen inleveren zodat die vernietigd kunnen worden. Ook bieden wij keuringen van ladders en valbeveiligingsmiddelen aan zodat deze materialen veilig gebruikt worden.

Kennis en kunde Landschap Erfgoed Utrecht

Om de kennis en kunde over te kunnen dragen aan vrijwilligers volgen medewerkers landelijke bijeenkomsten over vrijwilligersbeleid, ARBO-richtlijnen en kennisuitwisseling tussen medewerkers van andere provinciale landschapsbeheerorganisaties, en dichterbij bij met onze provinciale collega's van de Oostbroekorganisatie. Het opstellen van het Actieplan Vrijwilligers is hiervan een voorbeeld.

B Klompenpadvrijwilligers

Een vaste groep van 335 vrijwilligers verzorgt het dagelijks onderhoud van de Klompenpaden. Dat kan bestaan uit het snoeien van takken, het weghalen van brandnetels, het uitvoeren van kleine reparaties aan hekken en toegangspoortjes, het schoonmaken en repareren van de bewegwijzering en de informatiepanelen. Verder:

- cursussen, lezingen en voorlichting geven over veilig werken, bijscholing/op peil houden van vakinhoudelijke kennis van de vrijwilligers.
- materiaaluitleen (gereedschappen).
- werving nieuwe vrijwilligers aan de hand van evenementen als natuurwerkdag, speciale wervingscampagnes en het vrijwilligersplatform.

Werkwijze begeleiding Klompenpad-vrijwilligers

In Utrecht zijn 34 klompenpaden met een totale lengte van 460 km, waaronder 3 klompenpaden voor kinderen. Deze 34 paden worden door 24 groepen (totaal 335 vrijwilligers). Elk Klompenpad wordt jaarlijks door gemiddeld 6.000 mensen bewandeld. Klompenpaden is een project van Landschap Erfgoed Utrecht, waarbij de vrijwilligers in opdracht van en onder verantwoordelijkheid van Landschap Erfgoed Utrecht werken. Het vrijwillig beheren van de Klompenpaden brengt risico's met zich mee. Bijv. loslopend vee, teken, extreem weer. Ook voor Klompenpadenvrijwilligers is een risico analyse gemaakt. Als deze informatie is te vinden in een introductiemap Klompenpaden die elke vrijwilliger krijgt.

Een vrijwilliger Klompenpaden voert de volgende werkzaamheden uit:

- maandelijks nalopen route
- signaleren eventuele knelpunten
- verrichten kleine reparaties
- kleine snoeiwerkzaamheden
- controleren van de bewegwijzering
- controleren staat van onderhoud bruggetjes, hekjes e.d.
- opruimen zwerfvuil
- coördinator onderhoudt contact met andere vrijwilligers en contactpersoon LEU

Om deze werkzaamheden goed te kunnen uitvoeren faciliteert Landschap Erfgoed Utrecht de vrijwilligers met het organiseren van:

- jaarlijkse bijeenkomst om informatie uit te wisselen
- voorzien van materiaal als prikstokken, snoeischaars, handschoenen etc.
- werving van nieuwe vrijwilligers
- informatievoorziening aan vrijwilligers (klachten wandelaars, nieuws, vragen, etc)

Om Klompenpaden toegankelijk te houden spelen naast vrijwilligers ook de grondeigenaren en gemeenten een belangrijke rol:

- grondeigenaar - Met de grondeigenaar wordt een contract afgesloten over openstelling en het begaanbaar houden van de paden. De eigenaar krijgt hiervoor een vergoeding.
- gemeenten - Voor de instandhouding en medefinanciering van Klompenpaden zijn gemeenten een belangrijke partner. Bovendien spelen zij een belangrijke rol bij de handhaving en vrijwilligersverzekering.

Naast het faciliteren van de vrijwilligers en de contacten onderhouden met grondeigenaren en gemeenten voert Landschap Erfgoed Utrecht ook de volgende taken uit:

- algemene coördinatie onderhoud
- beheer van het merk en concept "Klompenpaden" (kwaliteit Klompenpaden). Hieronder valt bijvoorbeeld: Voorgestelde routewijzigingen toetsen aan de hand van de kwaliteitscriteria.
- het bewaken van de uniformiteit van alle Klompenpaden
- informatievoorziening d.m.v. persberichten, artikelen in tijdschriften, website, Klompenpaden app, borden en folders.
- zorgdragen voor overeenkomsten grondeigenaren en gemeenten
- afstemming met het Routebureau (1x per kwartaal)

Klompenpaden worden al bijna 20 jaar op de hierboven genoemde werkwijze beheerd. Om de toegankelijk van natuur en landschap te vergroten gaan we komende jaren op zoek waar nog Klompenpaden ontwikkeld kunnen worden. Bovendien kunnen we toegankelijkheid van natuur en landschap vergroten door bovenstaand beschreven concept toe te passen op projecten als *Trage paden* en het beheer van *overige wandelpaden* in de provincie Utrecht.

C Weidevogelvrijwilligers

Jaarlijks zijn er in het voorjaar zo'n 250 vrijwilligers actief om weidevogelnesten te beschermen en (jonge) weidevogels te monitoren. Deze vrijwilligers zijn verdeeld over 16 groepen in de provincie Utrecht. Jaarlijks worden zo'n 3.500 nesten beschermd, voornamelijk op boerenland. Verder:

- Cursussen, lezingen en voorlichting geven over veilig werken, bijscholing/op peil houden van vakinhoudelijke kennis van de vrijwilligers.
- Materiaal uitleen (gereedschappen) en beschikbaar stellen beschermingsmateriaal.
- Werving nieuwe vrijwilligers aan de hand van evenementen als natuurwerkdag, speciale wervingscampagnes en het vrijwilligersplatform.
- Monitoring van vliegvlugge jonge weidevogels in het broedseizoen

Bij de weidevogelbescherming spelen de agrarische collectieven (coöperaties van boeren) de laatste jaren een steeds prominentere rol, onder andere bij het aanbieden van cursussen, het praktisch begeleiden van de weidevogelbeschermers en ook meer en meer bij het monitoren van het aantal vliegvlugge jonge weidevogels.

Belangrijk bij de vrijwillige weidevogelbescherming is de toekomst voor Landschap Erfgoed Utrecht. Dit is waar we samen met de provinciale agrarische collectieven, LandschappenNL een antwoord op moeten zien te vinden. Werving van o.a. vrijwillige weidevogelbeschermers blijft vooralsnog een belangrijk aspect van ons werk. Ook zien we een rol bij het monitoren van de aanwas van jonge weidevogels. Hierdoor kunnen we een goed beeld krijgen van het broedsucces per jaar en of de populatie groeit, gelijk blijft of afneemt.

Gezien de maatschappelijke gevoeligheid rond thema's als natuurbeheer en de intensieve landbouw is het niet onverstandig om de monitoring bij een onafhankelijke partij als Landschap Erfgoed Utrecht te laten liggen. Nog even los van het feit dat het zorgvuldig monitoren veel vakinhoudelijke specialistische kennis vereist.

Werkwijze begeleiding weidevogel-vrijwilligers

In de provincie Utrecht zijn 335 vrijwilligers actief verdeeld over 16 groepen. De activiteiten die Landschap Erfgoed Utrecht uitvoert hebben betrekking op het ondersteunen van deze vrijwilligers t.b.v. het beheer en de monitoring van het broedsucces van diverse soorten weidevogels.

De ondersteuning van Landschap Erfgoed Utrecht bestaat uit:

- werven van nieuwe vrijwilligers
- cursussen organiseren over herkennen van weidevogels (2 á 3 cursussen)
- verspreiden van kennis en kunde over de bescherming van weidevogels
- leveren van materialen (nestbeschermers, markeerstokken etc.)
- informatie delen over o.a. Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb)
- het zorgdragen dat inventarisaties van vrijwilligers worden opgenomen in de landelijke Boerenlandvogelmonitor.
- beschikbaar stellen van gegevens aan o.a. agrarische collectieven

De afgelopen jaren is de bescherming van weidevogels veranderd; andere spelers met meer en andere belangen en andere technieken om nesten/weidevogels te monitoren (bijv. door middel van drones). In 2025 willen we onderzoeken of de activiteiten die hierboven staan beschreven nog de gewenste activiteiten zijn en of er een nieuwe rol is weggelegd voor Landschap Erfgoed Utrecht. Om dit onderzoeken willen we als eerste de vrijwilligers betrekken. Ook zullen we hier met de agrarische collectieven om de tafel moeten.

Het opnieuw invullen van de ondersteuning van weidevogelbescherming is niet alleen een issue in de provincie Utrecht. Ook wordt er gekeken met de collega's van de andere provinciale organisatie en onze koepelorganisatie LandschappenNL. Hierbij is o.a. het zorgdragen voor een neutrale, objectieve en onafhankelijke dataverzameling en data-interpretatie een belangrijk onderwerp. Landschapsbeheerorganisaties waaronder Landschap Erfgoed Utrecht zien hiervoor een belangrijke rol weggelegd.

Kennis en kunde Landschap Erfgoed Utrecht

Door deel te nemen aan cursussen en de landelijk werkgroep Boerenlandvogels zorgen wij zelf onze kennis op peil houden. Bovendien wordt er in de werkgroep een voorstel uitgewerkt voor de invulling van activiteiten voor weidevogelbescherming.

D Vrijwilligers Meet je landschap

Hoe is het gesteld met de conditie van het landschap? Hebben we maatregelen om het tij te keren effect? Deze en andere vragen worden de komende jaren steeds belangrijker. Om nieuw beleid te formuleren of om bij te sturen. Voor **Meet je landschap** trekken vrijwilligers er met een tablet op uit om kleine landschapselementen in kaart te brengen. De gegevens worden vervolgens verzameld en geanalyseerd m.b.v. een tool die we in samenwerking met Sopra Steria [voorheen Ordina] ontwikkelden. In 2023 brachten zo'n 85 vrijwilligers maar liefst 861 hectare in kaart en hielden we de voortgang in de gaten bij 255 hectare eerder door ons geïnventariseerd gebieden.

Landschap Erfgoed Utrecht ondersteunt de vrijwilligers o.a. bij:

- Cursussen, lezingen en voorlichting over veilig werken, bijscholing/op peil houden van vakinhoudelijke kennis van de vrijwilligers.
- Materiaaluitleen (tablets, veldgidsen, veiligheidshesjes).
- Werving nieuwe vrijwilligers aan de hand van evenementen als de Natuurwerkdag, speciale wervingscampagnes en het vrijwilligersplatform.
- Doorontwikkeling dataverwerkingstool i.s.m. Sopra Steria.
- Ontwikkeling en aansluiting landelijke standaarden (kostenefficiënt)
- Samenwerking met kennisorganisaties als universiteiten, RCE en RIVM
- Innovatie, aansluiten bij nieuwe technologische mogelijkheden als Artificial Intelligence
- Openstellen data voor organisaties als de provincie (input voor beleid)

Werkwijze begeleiding vrijwilligers Meet je landschap

Landschap Erfgoed Utrecht werkt met 85 vrijwilligers die kleine landschapselementen in de provincie Utrecht in kaart brengen. Vrijwilligers gaan in groepjes van 2-3 personen het veld in, in de periode maart-november. In 2023 is er 861 hectare geïnventariseerd. Momenteel is 93% van het buitengebied in de provincie Utrecht in kaart gebracht. In bijvoorbeeld de Kromme Rijnstreek en Gelderse Vallei is het afgelopen jaar 255 hectare gemonitord.

Vrijwilligers die meewerken worden direct door Landschap Erfgoed Utrecht aangestuurd. Voor deze vrijwilligers hebben we zelf een ARBO-plan opgesteld. En zijn deze vrijwilligers herkenbaar aan veiligheidsvestje met logo van Landschap Erfgoed Utrecht. Ook krijgen vrijwilligers een brief mee waarin beschreven staat welk doel wij met de inventarisaties hebben en het telefoonnummer van een contactpersoon van LEU. Elke nieuwe vrijwilliger krijgt bij de start een introductieboekje met daarin info over het project, vrijwilligersovereenkomst, bruikleenovereenkomst tablet en declaratieformulier.

Ook wordt er tijdens een introductieavond voor nieuwe vrijwilligers aandacht besteed aan het werken langs de weg. De meeste inventarisaties vinden plaats rond de openbare weg.

De afgelopen jaren hebben we het inventariseren van landschapselementen gedigitaliseerd. De inventarisaties worden ingevoerd op tablet, die zijn vanuit LEU in bruikleen krijgen. De gegevens worden meteen opgeslagen in de "cloud" waarna ze zichtbaar worden op het Dashboard kleine landschapselementen (zie website LEU). Naast een tablet krijgen vrijwilligers een veldgids. Ook worden er cursussen aangeboden, zoals worden er cursussen aangeboden zoals:

- werken met de tablet
- herkennen van bomen, struiken en landschapselementen.

Voor vragen van de vrijwilligers organiseren spreekuren waar zij hun vragen aan collega's van Landschap Erfgoed Utrecht kunnen stellen. Naast het ondersteunen van vrijwilligers is het door ontwikkelen en analyseren van het Meetnet belangrijk. Dit ook om de gegevens over kleine landschapselementen voor de landschapsvier van de provincie Utrecht actueel te houden en van hoogwaardige kwaliteit te zijn zodat ze gebruikt kunnen worden voor beleid m.b.t. landschap. Bijv. om de 10% groenblauwe dooradering in de provincie Utrecht te realiseren.

De methodiek die Landschap Erfgoed Utrecht heeft ontwikkeld voor het inventariseren van kleine landschapselementen wordt ook door andere landschapsbeheerorganisaties gebruikt. De gegevens van Meet je Landschap worden gebruikt voor de Landschapsvier van de provincie Utrecht.

E Nieuwe doelgroepen

Als het gaat over vrijwilligers zijn drie demografische ontwikkelingen van groot belang: vergrijzing, een veranderende samenstelling van de bevolking en de maatschappelijk roep om diverser en inclusiever te zijn (verdrag van Faro). Deze beleidsperiode gaan we verder met het ontwikkelen van nieuwe participatievormen en nieuwe vrijwilligersarrangementen, ondersteund door uitgekiende wervingscampagnes (Het is jouw wereld). Dit doen we in samenspraak met andere organisaties als IVN en Utrechts Landschap.

Te denken valt aan:

- Natuurwerkdag voor jongeren (Natuurwerkdag kids)
- Natuurwerkdagen voor gezinnen (incl. opa en oma)
- Doorontwikkeling Bijzondere Buitendagen als het vehikel voor het aanboren van nieuwe doelgroepen, evt. gecombineerd met mini-excursies
- slechthorenden, slechtzienenden

Betrekken aandachtsveld 2

Doel 3:

Samenwerking rond vrijwilligers

Impact activiteiten Landschap Erfgoed Utrecht (A)

Groene organisaties werken samen als het gaat over de inzet, scholing en werving van vrijwilligers.

Hoe meten we dat?

- In de nieuwe beleidsperiode gaan Landschap Erfgoed Utrecht, IVN en Utrechts Landschap aan de slag met de implementatie van het Actieplan Groene Vrijwilligers 2025 - 2028.
- De samenwerkende organisaties organiseren minimaal één Oostbroek Vrijwilligersdag.
- De samenwerkende organisaties streven naar de organisatie van acht Oostbroeklezingen per jaar.
- De samenwerkende organisaties hebben een gezamenlijk opleidingsprogramma ingericht.
- De samenwerkende organisaties hebben een gezamenlijke wervingsstrategie onderzocht.

Activiteiten 2025

A Actieplan Groene Vrijwilligers 2025-2028

De samenwerking tussen IVN, LEU en Utrechts Landschap kent een lange en rijke traditie. Bestuurlijke, beleidsmatige en communicatieve inspanningen worden gebundeld. Op het vlak van de ondersteuning van vrijwilligers wordt er steeds nauwer samengewerkt. Voor vrijwilligers is het belangrijk om een nuttige bijdrage aan de kwaliteit van natuur en landschap te leveren. IVN, LEU en UL streven er naar de groene vrijwilliger optimaal te faciliteren en ondersteunen, tot medebeheerder en ambassadeur voor natuur en landschap te verheffen. Doel van het gezamenlijke actieplan is om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen, kennis te versterken en te delen en te vergroten en het bereiken van potentiële vrijwilligers.

